

10-én aláírt Párizsi békeszerződés Magyarországot háromszázezer dollár háborús kártérítés megfizetésére kötelezte. Ennek kétharmadát a Szovjetunió, 100 000 dollár pedig fele-fele arányban Csehszlovákiának és az új Jugoszláviának kellett megfizetnie, pénzben, áruban, bányakincsben és mezőgazdasági terményben – mindenben, ami a legyőzött országban mozdítható volt. A szovjet hatalom megszállóként egyébként is azt vitt el az országból, amit csak akart. Csehszlovákia éppen akkor fosztotta meg az ott élő magyarságot a csehszlovák állampolgárságától, s a Benes-dekrétumok sorával tette földönfutóvá a magyarok százezreit – a vagyonukkal pedig szabadon rendelkezett. Ezt tetézte, egészítette ki a magyarországi háborús jóvátétel. A titói Jugoszlávia hozzájuk képest maga volt a „belátás”; a kötelező fizetség és áruszállítás mellett szellemi javakat is elfogadott: így történt, hogy Eszéken magyar szakemberek textilgyárat építettek fel, s hogy a magyarországi egyetemeken műszaki szakembereket, mérnököket és orvosokat képeztek ki Jugoszlávia számára.

Emellett a magyarországi közgyűjteményekből teherautószámra szállították a könyveket Jugoszláviába – s ezeknek a jelentős része ma ott található a fiemei könyvtár mélyen elfedett katakombáiban. A könyvszállítmányok 1947-től folyamatosan érkeztek a városba, ám én magam gyakran kapok vissza az Országos Széchényi Könyvtárban kérést azzal a megjegyzéssel: „nem található, 1962-ben az állományból kiemelték, és átadták Jugoszláviának”. S aki ezt közli velem, az állományjegyzékre hivatkozik. 1962-ben még a nemzeti vagyonunkból folyt Jugoszlávia kárpótlása! Nem értem, hogy nem akadt történész, tudós könyvtáros, aki utánajárt volna a történeteknek. Mindenesetre, aki a fiemei halott könyvtárhoz hozzányúl, aki feltárja annak titkait, munkájával a nemzetnek tesz szolgálatot. (Magyar Szó, 2011. augusztus 5.) ■

Egy hosszú nap az olvasásfejlesztés jegyén

Telve várakozással indultam az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumba (OPKM), január 23-án az *Olvasási képesség, olvasási motiváció fejlesztése a metakognícióra épülő olvasásstratégiai programmal könyvtári foglalkozásokon* című továbbképzésre, melyet *Steklács János*, a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karának dékánja, a kar Humán Tudományok Intézetének tanára tartott. Volt alkalmam már máskor is hallgatni előadását, könyveit is olvastam, és évekig kíváncsian vártam a *Csodaceruza* következő számát, amiben rendszeresen megjelentek cikkei az olvasásról, olvasóvá nevelésről. Egyaránt útmutatást nyerhettek belőle pedagógusok és szülők. Ezek után érthető, hogy miért regisztráltam azonnal az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum TÁMOP 3.2.4-08/2-2009-0001 *Nevelési Tudásdepó az olvasóvá neveléshez és a digitális kompetenciák fejlesztéséért* című projekt keretében szervezett előadására. Mint kiderült, rajtam kívül még hatvanegyen gondolták így. Mivel ilyen nagy számban összejöttünk, csoportok szerveződése segítette a gyakorlati munkát.

A foglalkozás elsődleges célja volt, hogy a résztvevők elsajátítsák az olvasási stratégiák elméletét, a metakogníció fogalmát, szerepét, jelentőségét a szövegértő képesség fejlődésében. A foglalkozás első részében áttekintettük az olvasást, szépirodalmat népszerűsítő kampányok tapasztalatait, az olvasás- és könyvkultúra tendenciáit hazánkban. Először kérdések merültek fel az olvasáskutatás területéről. Fontos kérdés, hogy hogyan olvasunk. Ez tárgya az olvasáspedagógiának, a szociológiának és a pedagógiának is. A másik kérdés, hogy mit olvasunk. Az olvasásszociológia vizsgálja az olvasmány szerkezetet és az olvasási szokásokat, a könyvtárak, és a felsőoktatás szerepét is. Kérdés még, hogy napjainkban mi a könyv-

tár szerepe: szolgáltató vagy nevelő? A könyvtár vagy az iskola már nem tudásbirtokló, mint volt száz évvel ezelőtt. Sokkal több impulzus éri a tanulókat más területekről, mint az iskolában. Viszont Közép-Európában és a mediterrán térségben az iskolai olvasókönyvekben még mindig a száz évvel ezelőtti, részben eredetileg felnőtteknek szóló irodalom található. Ezekhez a szövegekhez saját élmény nem kapcsolható. Az irodalomtanításban is változásra van szükség. Meg kell célozni azokat az irodalmi műveket, amelyeket mi értéknek tartunk, és amelyek a gyermekeket is érdeklik.

Régen az irodalom társadalomszervező erő volt, mert egy-egy megjelent könyv téma volt a családban, baráti társaságban, a munkahelyen, és mint tudjuk, téma volt a kávéházakban is. Ma már a szépirodalom kisebb példányszámban jelenik meg, kevesebben vásárolnak, de többféle címből válogatnak. Ezek színvonala nagyobb szórást mutat, mint a huszonöt évvel ezelőtti kínálat. Különösen óvatossá kell lenni gyermekkönyvek tekintetében, mert mindenféle szűrő nélkül jelennek meg. Ír és japán példát is találhatunk arra a gyakorlatra, amelyet a Magyar Olvasástársaság is megvalósít: honlapján korcsoportokra bontott ajánlást olvashatunk. Ez segítség a szülőknek, tanároknak és könyvtárosoknak is.

Fontosak az olvasást népszerűsítő kampányok is. Ilyen volt *A nagy könyv*, a Magyar Televízió 2005-ös országos programsorozata, melynek ötletgazdája és szakmai vezetője *Békés Pál* volt. *A Veszíts el egy könyvet!* kampány a BookCrossing nevű könyvelvesztő mozgalom magyar változata, amit 2008-ban az orosházi Justh Zsigmond Városi Könyvtár indított. *Olvass esti mesét a gyermekednek, tölts vele együtt tartalmas időt!* címmel 2011-ben társadalmi célú kampányt indított a Médiaunió, melynek célja a pozitív társadalmi változások elérése.

Az előadó kitért még a multiprofessionális együttműködésre is. Az olvasásnépszerűsítő programok ritkán indulnak az iskolából, de fontos, hogy a pedagógus és a könyvtáros találja meg egymást és vonja be a nevelési tanácsadót, a polgármesteri hivatalt vagy akár más szervezetet, csoportot is a településről. Steklács János ismertette az intézményében megvalósult projekt tapasztalatait, ötleteit. Ezekből ízelítő: *Gyermeked engem választott, olvass el neki!* – kisiskolások vittek haza ilyen könyvjelzővel könyvet, ezzel is ösztönözve a szülőket a közös olvasásra. Felső tagozatosoknak szólt a *Hódítsd meg a könyvek birodalmát!* program, mely a kortárs gyermekirodalom népszerűsítésével foglalkozott. A főiskolai hallgatókat pedig az *Olvass, hogy értelmiségivé válj!* szlogennel vonzották közelebb az irodalomhoz.

Az előadást ezután csoportmunka váltotta, ahol alkalmunk volt megosztani jó gyakorlatainkat, melyekkel bevonjuk a gyermekeket az olvasásba. Igazi csemege volt a kollégák ötleteit hallgatni. Ízelítőül egy: *Kölcsönözz élő könyvet!* címmel ismerhettük meg a Szolnoki Pedagógiai Intézet programját, melyet középiskolákban valósítottak meg. Lényege, hogy az osztályok választhattak (kölcsönözhettek) egy tanárt, aki megismertetett velük egy könyvet, amelyhez foglalkozások kapcsolódtak. Ezeket osztályfőnöki órák keretében valósították meg. A beszélgetéseken részt vett az iskolapszichológus, hozzáértő személy pedig biblioterápiás foglalkozást is vezetett.

Ezt követően a szövegértő olvasás kritériumait, az olvasási stratégiák fogalmát, olvasás és metakogníció összefüggéseit, az olvasásra vonatkozó meggyőződés jellemzőit ismerhették meg a résztvevők. Fontos tisztázni – ha a gyerekeket kérdezzük –, hogy az olvasás alatt nem csak szépirodalmi szöveget értünk. A gyerekek azt mondják, hogy nem

olvasnak. A számítógépen való olvasást (írást) nem gondolják jó válasznak. Pedig naponta sok oldalt olvasnak a monitoron, és jó esetben a tankönyvből is. A felnőttek jelentős része is naponta olvas a számítógépen például szakmai anyagot, napi híradást vagy szakirodalmat. Lehet, hogy a szépirodalom olvasása háttérbe szorul, de olvasási technikákat folyamatosan alkalmazunk. A képességek csak tevékenységgel fejleszthetők. Amennyiben az olvasási képességünkről szerzett ismeretet fejlesztjük, akkor az olvasás tanulása és az olvasás általi tanulás képessége is fejlődik. Min alapul a fejlett szövegértési képesség? A jól fejlett beszéd-készségen, szókincsen és hatékony szöveg-ismerésen túl szükséges a hatékony szöveg-értési stratégiák használata. Mit jelent a kognitív stratégia? Az egyén által a kitűzött cél megvalósítása érdekében választott cselekvéseket. Összefügg a motiváltsággal és a saját tudásunkra, képességeinkre vonatkozó ismereteinkkel, azaz a metakognícióval. Az olvasásstratégiai folyamatok, csakúgy, mint bármilyen más tevékenység tanulása, csak folyamatos ismétlés és gyakorlás során automatizálódik. Ezért tervszerűség és folyamatos ellenőrzés, önellenőrzés szükségeltetik a folyamat során. A tanítás során érdemes feltenni nyílt végű kérdéseket: Az én olvasásomban a legjobb, hogy... Az én olvasásomban a legrosszabb, hogy... Az olvasás során a legtöbb nehézséget az okozza, hogy... Azért olvasom el, mert... Tartsuk szem előtt, hogy nincs rossz válasz! Ne próbálják a diákok kitalálni, hogy milyen megoldásnak örülnénk, minél őszintébb és spontánabb megfogalmazás viszi őket is előbbre a megismerésben.

A következő csoportmunka során próbáltunk megoldást találni arra, hogy mivel tehetjük motiváltabbá és valódi olvasókká tanítványainkat. Több remek ötlet is elhangzott, de egyik sem konkrétan a felvetett problémára adott választ. Az előadás izgalmas kérdéseket vetett fel, de könyvtárosként, könyvtárostanárként nem tudtunk ide illeszkedő megoldást találni. Többünknek pedagógus végzettsége és gyakorlata is van, így a tanórai munka során alkalmazott módszereink színesek. Viszont könyvtárban akkor le-

het eredményt elérni, ha egyénileg vagy csak néhány fős csoportban tudunk az olvasókkal foglalkozni. Legelterjedtebb a különféle versenyek hirdetése, melyek olvasásra ösztönöznek.

Ezzel azonban csak azokat érjük el, akik egyébként is olvasnak, illetve a jutalomért és nem igényből olvasnak. Számukra lehet érdekes lehetőségeket kínálni, de nagyon fontos lenne megszólítani és sikerélményhez juttatni azokat a potenciális olvasóinkat is, akik még nem falják a könyveket. Mindannyian úgy gondoljuk, hogy már ez a problémafelvetés indokolja az ittlétünket, és otthon tovább keressük a megoldást.

A program harmadik harmadában a kooperatív tanulás, a reciprok tanulás alapjainak elsajátítására került sor, illetve a szövegekre alapuló könyvtári foglalkozások módszertanával ismerkedtünk.

Megismerkedtünk az ötkomponensű olvasástanítási modellel és egyéb módszerek elméleti ismertetése következett, majd rátértünk a szövegfeldolgozás módszertanára. Ez a tudás bármely szakos pedagógusnak hasznára válhat, és könyvtárostanárok is alkalmazhatják a könyvtárhasználati vagy könyvtárhasználatra épülő szakórán. Jó olvasóvá az válik, akinek első osztálytól kezdődően biztonságos a betűfelismerése és az összevona, az alapszókinccs gyakran előforduló szavait globális dekódolással olvassa és motivált.

Ki kell alakítani a metakognitív hátteret, és képessé kell tenni a tanulókat az olvasási stratégiák készség szintű használatára. Az érzékszerveket és a fantáziát is be kell vonni az olvasási folyamatba. Ezek birtokában tudnak különböző szövegtípusokat megbízhatóan kezelni. Az olvasásstratégiai fejlesztő programok tapasztalata az, hogy már nyolc hét elteltével lényegesen javul a szövegértési képesség, és a hatás hosszabb távon is érvényesül.

Alapos elméleti felkészülés után ismét csoportokban dolgoztunk, és „tanulóként” feldolgoztunk egy szöveget. Az olvasásra való felkészülés a jelentésmező aktiválásával kezdődött. Sokféle kérdést kaptunk a kenguruval kapcsolatosan, amely előhívta az előzetes ismereteinket. Becsukott szemmel kép-

zeltük el a tájat, „megtapintottuk” a kenguru szőrét, illatokat „érezünk”... Ezután következett az előzetes áttekintés. Még mindig nem láthattuk a szöveget, csak a lapot néztük hátulról, és az átsejlt szöveg alapján próbáltunk ismerkedni az elkövetkezendő feladattal. Ezután következett az átfutás, amely a szem végighúzása a szövegen a bal felső saroktól a jobb alsóig. Milyen szavakra emlékszünk? Vannak benne számjegyek? Az anticipáció még szintén a felkészülés része. Itt beszélgettünk arról, hogy milyen szövegre számítunk, mit fogunk belőle megtudni. Tanácsot adtunk – mintha tanítók lennénk –, milyen céllal és hogyan olvassuk a szöveget. Már kellően kíváncsiak voltunk, és alig vártuk, hogy a szöveget olvashassuk. Így jutottunk el a szövegfeldolgozás második szakaszához, az olvasáshoz. Szakaszosan olvastunk, megálltunk és válaszoltunk azokra az előzetesen feltett kérdésekre, melyekre megtudtuk a választ. Vajon a következő részben miről fogunk olvasni? Képzeld el az olvasottakat! Ezekkel a lépésekkel haladtunk végig a szövegen. Az olvasás után összefoglaltuk a legfontosabb információkat egy-két mondatban és hosszabban is. Megbeszéltük, hogy milyen új ismeretekhez jutottunk. Következtetéseket vontunk le, megállapítottuk a tételmondatot. Az összefoglalás során megbeszéltük, hogy milyen nehézségeink voltak az olvasás során és mit kell legközelebb másképp tennünk, ha ilyen típusú szöveget olvasunk. Megbeszéltük még, hogy milyen előzetes találgatásunk vált be és mit szeretnénk még megtudni. A tanár feltette a kérdést: mi volt a szövegben a legfontosabb? Mi volt a szövegben a legérdekesebb? Szerencsés esetben ez a két szempont egybeesik. Izgalmas volt diákként dolgozni a szövegen. Tapasztalatot szereztünk arról, hogyan kell felkelteni a tanítványok érdeklődését és az óra végéig ébren tartani.

A nap végére izgalmas témák maradtak. Hallhattunk diagnosztikus értékelési keretek kidolgozásáról a szegedi egyetemen, mellyel 1–6. osztályosokat lehet mérni a matematika, a természetismeret és az olvasás területén. Láthattunk mintaoldalt egy rövidesen elérhető tankönyvcsaládból, melyet a kecskeméti főiskolán fejlesztettek ki. A legérde-

kesebb ismertetett kutatás a szemmozgás követése volt olvasás során. A kifejlesztett szoftver több tudományterület együttműködésével jött létre, illetve több terület használja. Ami jelen esetben számunkra fontos, hogy számítógéphez kapcsolt kamerák figyelik olvasás során a szemmozgást. Ennek alapján megállapítható, hogy kinek mennyi időre van szüksége egy szó vagy szöveg elolvasására. Jól láttuk az ismertetett példákban, hogy a szöveges feladatok megértése sokkal tovább tart, ha a számok betűkkel szerepelnek. Az is megállapítható volt, hogy egy-egy szövegben melyek azok a szavak, amelyek nem tartoznak az olvasó alapszókincséhez. Ezt a számítógépes vizsgálatot most kezdték Magyarországon, és gyűjtik a tapasztalatokat, amelyek segítik újabb olvasásstratégiai programok kidolgozását. Ez már egy következő előadás témája lesz.

Sokkal szerteágazóbb ismeretekkel felvértezve távoztunk a Tündérpalotából, mint előzetesen gondoltuk volna. Valóban újszerű és praktikus ismeretekre tettünk szert. Ilyen hosszú napnak az ismertetésére kevés ez a hely, de aki nem tudott jelen lenni vagy ott volt, de szeretne „visszalapozni”, az megtalálja az előadás prezentációját az Olvasás Portál Szakmai anyagok menüpontjában (<http://olvasas.opkm.hu>). Ugyancsak az Olvasás Portálon, a Nevelési Tudásdepó menüpontban érhető el az a mintaprogram, melyet Steklács János dolgozott ki, címe: *Olvasási képesség, olvasási motiváció fejlesztése a metakognícióra épülő olvasásstratégiai programmal könyvtári, iskolán kívüli foglalkozásokon.*

Akinek felkeltettem az érdeklődését és szívesen olvasna még, annak jó hír, hogy harminc tananyag készült el az OPKM projektjében, melyek támogatják az értő olvasásra nevelést, fejlesztik a digitális, információs kompetenciákat, nem formális és informális tanulásra teremtenek lehetőséget, megfelelnek az EU oktatási programokkal és kulcskompetenciákkal kapcsolatos elvárásainak, illetve természetesen a magyar előírásoknak is.

Köszönet Steklács Jánosnak a tartalmas napért és az OPKM-nek az otthonos légkörért és a gördülékeny szervezésért! ■